

Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с.

В умовах незалежної Української держави політичні, економічні, соціальні засади старої партійно-радянської системи поступаються місцем новим суспільним відносинам, що ґрунтуються на демократичних цінностях, ринковому характері економіки. Ці процеси поступово усувають із життя традиційний селянський консерватизм і дедалі більше входять у повсякденність аграріїв. Сільське господарство стає багатоукладним, із різноманітними формами власності та господарювання, сучасною інфраструктурою. Відійшла в минуле колгоспно-радгоспна система. Однак село тривалий час жило в умовах її неподільного панування і ще й сьогодні залишається досить уразливим соціальним реагентом щодо впливу різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників. Через те вивчення, критичне осмислення й урахування історичного досвіду без його ідеалізації чи цілковитого заперечення минулого є надзвичайно актуальним. Монографію О. М. Малярчука слід розглядати як спробу об'єктивного дослідження радянської аграрної політики в західноукраїнському селі впродовж двох післявоєнних десятиріч.

Окресленій тематиці присвячена значна кількість монографічних робіт, у яких опрацьована велика джерельна база. Цим роботам дослідник дав виважену характеристику в розділі, присвяченому історіографії проблеми. Він зумів використати багато цінного з праць своїх попередників, зокрема М. Івасюти, П. Панченка, Є. Талан, Й. Черниша, В. Барана, М. Литвина, В. Нечитайла, І. Біласа, Б. Яроша. Критично проаналізовано ті сторони аграрної політики, які в попередніх працях розглядалися частково або не розглядалися взагалі. Заслугує на увагу зроблений автором історіографічний аналіз досліджень представників української діаспори та російських істориків. У цілому О. М. Малярчуку вдалося відійти від спрощених, поверхових, заідеологованих оцінок історичних процесів і розкрити глибину та складність суспільно-політичних перетворень у досліджуваній період.

Робота написана на широкій джерельній базі. Заслугує на увагу запропонована автором класифікація джерел, яка дала змогу застосувати оптимальні підходи при їх пошуку, відборі та використанні. Науковець не обійшов увагою групу опублікованих джерел, що мали обов'язковий характер і виражали винятково офіційну позицію влади. З допомогою порівняльного методу, здійснивши вдалий критичний аналіз джерел інших груп (архівних, статистичних тощо), автор зумів показати застосування теоретичних розробок на практиці й тим самим розкрити існуючі протиріччя. Із періодики використані різноманітні видання: від республіканських й обласних, до районних газет та багатотиражок машинно-тракторних станцій. Основну групу джерел складають архівні матеріали. Автор провів ретельні

дослідження в усіх архівах західних областей України та двох центральних у м. Київ. Ним опрацьовано 593 архівні справи із 8 фондів, 34 описів обласних управлінь сільського господарства, виконавчих комітетів Рад депутатів трудящих. Велика кількість джерел залучена до наукового обігу вперше, що й сприяє багатогранності дослідження. Це – директивні вказівки, постанови, накази, розпорядження, стенограми, звіти, доповідні записки про політичну й господарську діяльність республіканських та місцевих органів влади та партійних організацій. До особистого внеску дослідника слід віднести самостійні підрахунки і співставлення, які дали змогу глибше розкрити окремі сторони проблеми. Автор підготував 13 таблиць, які стали важливим доповненням до основного тексту монографії.

Продумана структура роботи дала змогу науково підійти до висвітлення історичних явищ та забезпечила можливість сформулювати обґрунтовані висновки. У них удало відображено загальне (розкриття суттєвих ознак останньої стадії сталінського тоталітарного режиму та хрущовського авторитаризму) з особливим (висвітлення п'яти етапів аграрної політики в західноукраїнському селі, які були децю відмінними за характером соціальних і господарських процесів, своєрідність радянської організаційної роботи та трансформація форм опору населення після придушення національно-визвольного руху ОУН та УПА).

Досліджуючи підготовку й проведення масової колективізації західноукраїнського села, О. М. Малярчук показав, що цей шлях розвитку не зумовлювався внутрішньою необхідністю реформування західноукраїнського села, а був нав'язаний політичною системою. "Чимала кількість хутірських господарств суттєво впливала на економічний стан регіону. Хутірська форма ведення сільського господарства була провісником фермерства і залишалася для регіону однією з перспективних, оскільки найповніше відповідала історичному досвідові корінних мешканців. Що ж до низької продуктивності хутірських господарств, то вона зумовлювалася об'єктивними причинами колоніального стану українського селянина в умовах іноземного поневолення. За сприятливих умов, при застосуванні ефективних методів господарювання, державної підтримки кредитами, технікою особиста вільна праця виробника могла привести до швидких економічних зрушень. Проте програма "соціалістичного будівництва на селі" передбачала ліквідацію хуторів – прообразу фермерських господарств" (с. 40–41). Підкресливши, що основним засобом колективізації села став примус, автор багато уваги приділив розкриттю пасивних й активних форм опору селянства. У монографії об'єктивно оцінена роль заможних селянських господарств, зокрема показано їх значення у виробництві товарної сільськогосподарської продукції.

№ 4 (95) червень 2009 р.

Дослідник розкрив породжені панівною системою причини меншовартості людини, задіяної в аграрному секторі виробництва, та непрестижності селянської праці. Це проявлялося, зокрема, у використанні сільського населення як джерела додаткових трудових ресурсів для промисловості, юнацького максималізму в освоєнні цілих та перелогових земель в інших регіонах СРСР, низькою оплатою праці в сільському господарстві. Політичний режим забезпечував і штучне створення неприязні, часто ворожості між прибулими й місцевим населенням. "Ігнорування місцевих можливостей та орієнтація на кадри, що прибували з інших областей УРСР, дали свої негативні результати. Відбувся неофіційний поділ українського населення західних областей України на "східняків" – "політично свідомих" і "бандерівців-західняків" – "політично відсталих" ("бандер", "западенців"). Розмежування тоталітарною системою на "своїх" і "місцевих" вело до створення напружених стосунків у регіоні. Штучно підтримуваний поділ населення призвів до того, що чимало різноманітних посад роками залишалися вакантними" (с. 58).

Цікавим є розділ присвячений спробам господарського реформування сільського господарства краю. У ньому автор багато уваги приділив розкриттю нових радянських суспільно-політичних та соціально-економічних відносин у західноукраїнському селі. У монографії підкреслено, що головна роль у їх нав'язуванні належить комуністичній партії. Вона ж несе повну відповідальність за негативні явища, зумовлені невдалим експериментуванням в аграрному секторі економіки регіону.

Науковий інтерес викликає проведене дослідження організаційної та технічної реконструкції сільського господарства. Автор відійшов від типових поми-

лок попередників і зосередив увагу не на кількісних показниках продукції сільського господарства, а на оцінці якісної сторони. Такий підхід дав можливість зробити висновок про те, що існувало протиріччя між нарощуванням технічного потенціалу в сільському господарстві та організаційною стороною реконструкції, яка базувалася на авторитарно-бюрократичних засадах, тому колгоспна система господарювання в принципі не могла забезпечити ефективних методів господарювання на землі.

На особливу увагу заслуговує дослідження проблеми економічного визиску західноукраїнського селянства. Дослідник показав роль колгоспного керівництва як організатора експлуатації на місцях, форми його здійснення в структурних підрозділах колгоспів, підсобних господарствах, ціновій політиці, порядку розрахунків по зобов'язаннях, оплаті праці тощо. Цікавим є обґрунтування автором думки про те, що одним із важливих засобів системи визиску було так зване соціалістичне змагання. Науковець показує здобутки й прорахунки аграрної політики періоду хрущовської "відлиги", певне посилення прагматичних тенденцій.

Підсумовуючи, можна ствердити, що рецензоване видання вводить у науковий обіг нові цінні матеріали, розкриває особливості господарського розвитку гірських, пригірських та поліських господарств, висвітлює специфіку проведення аграрної політики партійно-радянської влади в західних областях України, зокрема в галицькому селі у два повоєнні десятиріччя.

В. В. Марчук,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

У ВИМОГАХ ДО СТАТЕЙ, ЩО ПРИЙМАЮТЬСЯ ДО РОЗГЛЯДУ РЕДАКЦІЙНОЮ КОЛЕГІЄЮ ЖУРНАЛУ, ВІДБУЛИСЯ ЗМІНИ:

Редакція журналу приймає до розгляду рукописи статей обсягом до 1 друкованого аркуша. Рукопис повинен містити: УДК, назву статті (**українською та англійською мовами**), дані про автора, коротку анотацію статті (до 10-15 рядків) **українською та англійською мовами**, перелік ключових слів **українською та англійською мовами**, основний текст статті подається українською мовою, висновки і список літератури. **Останній має бути оформлений згідно з новими вимогами ВАК України, затвердженими наказом № 63 від 26.01.2008 р.** Крім того, слід надсилати рецензію на статтю.

Редакція заохочує авторів чітко формулювати проблему, яку досліджує автор, подавати обґрунтування її актуальності, акцентувати увагу на науковій новизні і практичній цінності результатів досліджень автора. Редакція надає методичну допомогу молодим авторам щодо оформлення статей.

Дані про автора повинні містити: прізвище та ім'я автора, його науковий ступінь та звання, посаду та назву установи, де працює автор, а також основну галузь наукових інтересів автора.

Матеріал подається в електронному вигляді (дискета або E-mail), підготовленому у форматі текстового редактора Word, а також роздрукованому в форматі A4 з інтервалом 1,5. Формули подаються у Microsoft Equation 3.0, графіки та діаграми – в Microsoft Office Excel.

Редакція зберігає за собою право на редагування і скорочення матеріалів. Рукописи не повертаються.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.

Пишіть і заходьте: 83086, Донецьк, вул. Артема, 45.

Телефонуйте і надсилайте: факс: (062)337-04-80, e-mail: ukcdb@stels.net

№ 4 (95) червень 2009 р.